

Agnieszka Zaręba*

Zmiana wizerunku uchodźcy i migranta wśród społeczeństwa polskiego na wybranych przykładach

The change of image of refugee and migrant
inside Polish society – on the selected examples

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: wizerunek, społeczeństwo polskie, uchodźca, migrant, Ukraińcy, kryzys na granicy polsko-białoruskiej, Czeczeni

Keywords: image, Polish society, refugee, migrant, Ukrainians, crisis on Polish-Belarusian border, Chechens

Abstrakt: *Celem artykułu jest wskazanie zmienności wizerunku uchodźcy i migranta w Polsce. Zmiana wizerunku jest związana z natężeniem relacji medialnych, uwarunkowaniami wynikającymi z sytuacji międzynarodowej oraz bieżącej w danym państwie. W przypadku Polski mamy kilka przykładów, w których nastąpiła zmiana wizerunku w kontekście z uchodźcy w migranta, z pozytywnego postrzegania w negatywny odbiór określonych grup narodowościowych, ale zaobserwowano procesy odwrotne, z wizerunku migranta zarobkowego w uchodźcę. Artykuł został podzielony na trzy części. Pierwsza dotyczy zmiany wizerunku Czeczenów, druga jest związana z kryzysem na granicy polsko-białoruskiej w 2021 r., natomiast trzecia dotyczy zmiany wizerunku Ukraińców po wybuchu wojny w 2022 r. Do analizy wykorzystano analizę danych zastanych, posłużono się raportami Centrum Badania Opinii Społecznej po 1989 roku.*

Abstract: *The purpose of the article is to indicate the variability of the image of a refugee and a migrant in Poland. The change of image is directly related to the intensity of media coverage and specific conditions resulting from the international and current situation in a given country. In the case of Poland, we have several examples in which the image in*

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1639-0413>, dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. E-mail: agnieszka.zareba@kul.pl

the context changed from a refugee to a migrant, from a positive perception to a negative perception of specific national groups, but reverse processes were observed, from the image of a labour migrant to a refugee. The article has been divided into three parts. The first concerns the change in the image of Chechens, the second is related to the crisis on the Polish-Belarusian border in 2021, while the third concerns the change in the image of Ukrainians after the outbreak of war in 2022. The article was based on the analysis of existing data, surveys of the Public Opinion Research Center after 1989.

Wprowadzenie

Badania dotyczące problematyki uchodźstwa i migracji prowadzone są w Polsce dopiero po 1989 roku. Wynikało to zarówno z faktu odzyskania niepodległości, jak i możliwości prowadzenia własnej polityki w tym zakresie. Wejście Polski do Unii Europejskiej podniosło zainteresowanie Polską jako krajem tranzytowym, miejscem docelowym dla określonej grupy uchodźców oraz dla migrantów zarobkowych. Tym bardziej, że w dokumentach rządowych dotyczących polityki migracyjnej Polski po 2006 roku zostało zawarte zainteresowanie uzupełnianiem rynku pracy przez migrantów. Ułatwienia dotyczące zatrudnienia objęły obywateli Białorusi, Rosji i Ukrainy, a następnie obywatele Mołdawii, Gruzji oraz Armenii (w ramach Partnerstwa na rzecz mobilności w latach 2006–2011). Argumenty przemawiające za zainteresowaniem Polską jako krajem atrakcyjnym dla migrantów to: wzrost liczby studentów zagranicznych, wzrost cudzoziemców – płatników ZUS do liczby ok. 569 tys. w 2019 roku, realizacja repatriacji z państw byłego bloku sowieckiego, zachęty do powrotu Polaków z emigracji zarobkowej¹.

W literaturze przedmiotu oraz dyskursie medialnym funkcjonuje wiele definicji odnoszących się zarówno do statusu uchodźcy, jak i migranta. Jeżeli chodzi o definicję uchodźcy należy przyjąć za Konwencją dotyczącą ustalania statusu uchodźcy z 1951 r., według której uchodźcą to osoba ze względu na uzasadnioną obawę „przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowo-

¹ Zespół do Spraw Migracji, Redakcja: Departament Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA, *Polityka migracyjna Polski*, Projekt z dnia 10 czerwca 2019 r., <https://interwencja-prawna.pl/wp-content/uploads/2019/06/Polityka-migracyjna-Polski-wersja-ostateczna.pdf> (15.12.2022). Kolejny dokument dotyczący diagnozy polityki migracyjnej Polski z 2020 roku jest napisany w formie diagnozy, zawiera podobne treści w odniesieniu do poprzedniego dokumentu, lecz sformułowane w nieco inny sposób, np. zawiera mniej szczegółów, natomiast zawiera więcej przesłanek, zaleceń, wskazań. Zespół do Spraw Migracji, *Polityka migracyjna Polski – diagnoza stanu wyjściowego*, 15.12.2020, <https://www.gov.pl/web/mswia/polityka-migracyjna-polski--diagnoza-stanu-wyjsciowego> (15.12.2022).

ści, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu poglądów politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, oraz nie może lub nie chce z powodu tych obaw skorzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń poza państwem swojego stałego zamieszkania, nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”². Natomiast najprostsza definicja uchodźcy według Słownika języka polskiego online zawiera opis uchodźstwa z następującymi elementami: „stały lub czasowy pobyt poza granicami własnego państwa, spowodowany przyczynami ekonomicznymi, politycznymi lub religijnymi”³, natomiast ten sam Słownik języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszyńskiego online (tzn. skan ze słownika) zawiera następującą definicję uchodźcy: „ten, kto pod przymusem okoliczności wyjeżdża z miejsca stałego zamieszkania w celu stałego lub czasowego osiedlenia się w obcym państwie lub na innym terytorium własnego państwa”⁴. Wszystkie powyższe eksplanacje opisują jedno zagadnienie, wskazując na różne składowe definicji, wprowadzając dodatkowo możliwość odmiennej interpretacji danego pojęcia. W przypadku definicji z Konwencji z 1951 r. mamy precyzyjnie wskazane uwarunkowania statusu uchodźcy: uzasadniona obawa przed prześladowaniem (z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu poglądów politycznych), pobyt poza granicami państwa, którego dana osoba jest obywatelem. Natomiast pozostałe wyjaśnienia mogą wprowadzać dodatkowe znaczenia statusu uchodźcy. Chodzi o powód uzyskania statusu, nie otrzymuje się go z powodów ekonomicznych. Uchodźca zazwyczaj wyjeżdża z kraju zamieszkania z powodów politycznych w sytuacji, gdy jego życie jest zagrożone. Chociaż tak, jak to się dzieje w przypadku Ukrainy, jej obywatele opuszczają miejsce stałego zamieszkania i przemieszczają się w bezpieczniejsze rejony zachodniej części państwa. Pojawia się określenie uchodźstwa wewnątrz danego kraju.

Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o ochronie praw wszystkich migrantów-pracowników i członków ich rodzin z 1990 r. definiuje migranta („migrant worker”) w kontekście pracy zarobkowej, czyli migrant jest osobą, która będzie zatrudniona, jest zatrudniona lub była zatrudniona w państwie,

² Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców, *Zasada i tryb ustalania statusu uchodźcy*, Genewa 1992, Warszawa 2007, <https://www.unhcr.org/pl/wp-content/uploads/sites/22/2016/12/Podrecznik-UNHCR-Zasady-i-tryb-ustalania-statusu-uchodzcy.pdf> (15.12.2022).

³ *Uchodźca, Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/uchod%C5%BAca.html> (12.12.2022).

⁴ W. Doroszyński (red.), *Uchodźca, Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/uchodzca;5510203.html> (12.12.2022).

którego nie jest obywatelem. W tym przypadku chodzi o podkreślenie samego procesu zatrudnienia i ochrony praw pracownika i jego rodziny⁵.

Wyjaśnienie tych dwóch kategorii: uchodźcy i migranta pozwala na wskazanie odrębności tych definicji (przyczyny wyjazdu, ale i podobieństw (cele wyjazdu, adaptacja w nowym miejscu poza krajem urodzenia), które powodują utożsamianie tych pojęć w dyskursie publicznym. Wielokrotnie okazuje się, iż te dwie kategorie są stosowane zamiennie do tej samej grupy osób, wprowadzając tym samym chaos komunikacyjny w przekazie medialnym i wśród opinii publicznej.

Celem niniejszej analizy jest przede wszystkim wskazanie zmiany wizerunku uchodźcy i migranta w Polsce. W artykule nie chodzi o prezentację procesu kreacji wizerunku⁶ danej grupy narodowej, lecz pokazanie jego zmian pod wpływem określonych okoliczności. Zmiana wizerunku jest związana z natężeniem relacji medialnych, uwarunkowaniami wynikającymi z sytuacji międzynarodowej oraz bieżącej w danym państwie. W przypadku Polski mamy kilka przykładów, w których nastąpiła zmiana wizerunku z uchodźcy w migranta, z pozytywnego postrzegania w negatywny odbiór określonych grup narodowościowych. Zaobserwowano procesy odwrotne, z wizerunku migranta zarobkowego w uchodźcę, jako ofiarę wojny. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z zmianą wizerunku Czechenów, w drugim jest to postrzeganie kryzysu początkowo uchodźczego, następnie migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej w 2021 r., natomiast trzeci dotyczy zmiany wizerunku Ukraińców pod wpływem kryzysu uchodźczego na granicy z Ukrainą po wejściu w 2022 r. wojny w nową fazę, ale i nie tylko. Wszystkie te trzy przypadki zawierają zmianę wizerunku osób lub grupy obcojęzycznej pod wpływem określonych uwarunkowań: międzynarodowych, politycznych, kulturowych i medialnych. Jako metodologię wykorzystano analizę danych zastanych, posłużono się sondażami Centrum Badania Opinii Społecznej po 1989 roku dotyczącymi pomiaru sympatii Polaków do innych narodów. Badania CBOS pozwoliły na wnikliwą analizę postaw społeczeństwa polskiego w stosunku do Ukraińców, co w dużej mierze pozwoliło na eksplanację zmian ich wizerunku w Polsce.

W Polsce żywe są tradycje bycia narodem emigracyjnym zarówno z powodów politycznych, jak i zarobkowych. Powoduje to kształtowanie określonych postaw wśród społeczeństwa polskiego oraz określonych zachowań deter-

⁵ Universal Instrument International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 18.12.1990, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers> (16.12.2022).

⁶ W dalszej analizie zmiana będzie zastępowana słowem transformacja, korekta, tak, aby wykorzystać bogactwo językowe polszczyzny.

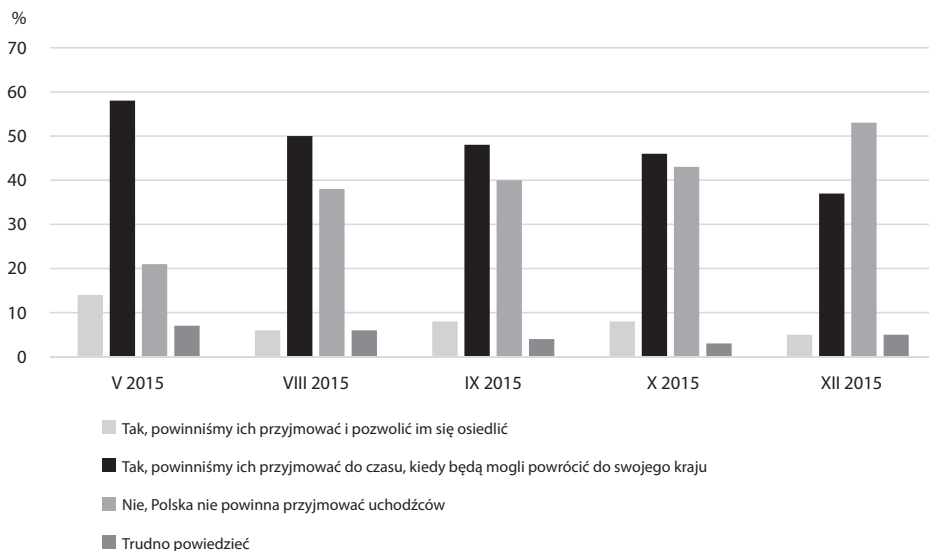
minujących pierwotny pozytywny stosunek do uchodźców (ale pod pewnymi warunkami)⁷. Z punktu widzenia analizy oraz dyskursu publicznego należy odpowiedzieć na pytanie: co najprawdopodobniej spowodowało zmianę nastawienia społeczeństwa polskiego do uchodźców w 2015 roku? W badaniach CBOS mamy dwie tendencje: jedną dotyczącą badań uchodźców z Bliskiego Wschodu oraz Afryki, natomiast drugą kategorią są uchodźcy z terenów wschodniej Ukrainy od rozpoczęcia konfliktu w 2014 roku (badania zamieszczone w trzeciej części artykułu). Wykres z Komunikatu CBOS pokazuje, że w maju 2015 roku około 72% respondentów popierało przyjmowanie uchodźców, natomiast jedynie 28% było przeciwnych przyjmowaniu uchodźców. W przypadku badań społeczeństwa polskiego zawsze podkreślane było przyjmowanie uchodźców na określony czas oraz umożliwienie im powrotu do ojczyzny przy sprzyjających uwarunkowaniach (33% badanych). Jedynie 9% badanych zgadzało się na osiedlanie uchodźców na terenie Polski. Kolejne badanie z sierpnia, września i października 2015 r. utrzymują poparcie dla przyjmowania uchodźców, dopiero badanie z grudnia wyraźnie wskazuje załamanie poparcia dla przyjmowania uchodźców – 42% ankietowanych opowiedziało się za przyjęciem, natomiast 58% opowiedziało się przeciwko przyjmowaniu uchodźców. Podstawową przyczyną zmiany w postawie respondentów były najprawdopodobniej zamachy dokonane przez Państwo Islamskie w Paryżu i Saint-Denis we Francji 13 listopada 2015 r. Zginęło wówczas 137 osób⁸. Między innymi radykalizacja działań islamskich organizacji fundamentalistycznych, intensyfikacja debaty publicznej, powodująca utożsamienie kwestii uchodźców z podziałem politycznym w kraju, radykalizacja języka w mediach tradycyjnych, niejasna polityka relokacji uchodźców, negatywny przekaz medialny doprowadziły do zmiany postawy w stosunku do uchodźców. Dodatkowym czynnikiem z tamtego okresu mogła być retoryka rządu premier Beaty Szy-

⁷ Opis emigracji narodu polskiego można rozpoczynać od drugiego rozbioru Polski. Wówczas wyjechali jedni z najważniejszych działaczy Sejmu Czteroletniego (Ignacy Potocki, Hugo Kołłątaj, Tadeusz Kościuszko). Kolejna fala w wielkim uproszczeniu nastąpiła po powstaniu listopadowym i styczniowym. Szacuje się, iż przed I wojną światową, co szósty Polak żył poza historycznymi granicami kraju. Pobieżnie przeliczając, daje to mniej więcej liczbę ok. 3,5 mln ludzi. W trakcie 20-lecia międzywojennego kolejne dwa miliony ludzi opuściło Polskę w poszukiwaniu lepszego poziomu życia. Kolejny rozdział emigracji otwiera się w trakcie i po II wojnie światowej ok. 5 mln Polaków znalazło się poza granicami państwa. Wydarzenia w PRL prowadziły do kolejnych fal emigracji, m.in. wydarzenia marcowe (ok. 12 tys. osób) oraz emigracja solidarnościowa (ok. 270 tys. osób) www.uchodzcy.info (14.12.2022).

⁸ Na platformie Netflix jest dostępny dokument prezentujący informacje i wspomnienia ocalałych, ratowników oraz policjantów z miejsca zdarzenia 13 listopada 2015 r. *Zamachy w Paryżu 13 listopada: Zamachy w Paryżu* | Oficjalna witryna Netflix, <https://www.netflix.com> (16.12.2022).

dło, która opowiedziała się przeciwko relokacji uchodźców do Polski w ramach zobowiązań Unii Europejskiej. Nawet wezwania hierarchów Kościoła Katolickiego, polityka otwarcia papieża Franciszka nie przyniosły zmiany postawy społeczeństwa polskiego wobec uchodźców⁹.

Wykres 1. Czy Polska powinna przyjmować uchodźców z państw objętych konfliktami zbrojnymi?

Źródło: opracowanie własne na podstawie Komunikatu z Badań CBOS nr 172/2015 pt. Stosunek do uchodźców po atakach terrorystycznych w Paryżu¹⁰.

Polska nie była odosobniona, jeśli chodzi o stosunek do uchodźców. Badania Eurobarometru z 2016 r., 2017 r. oraz 2018 r. wykazały, iż imigracja, oprócz terroryzmu (2016 r.) była nadal uważana za największe wyzwanie stojące przed państwami Unii Europejskiej¹¹. Czynnikiem uruchomienia lęku społecznego – „paniki moralnej”¹², mógł przyczynić się do wzrostu niechęci do uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki.

⁹ S. Łodziński, *Uchodźcy jako „społeczność podejrzana” (suspect community). Polska opinia publiczna wobec udzielania pomocy uchodźcom w okresie maj 2015 – czerwiec 2018*, „Studia Socjologiczno-Polityczne” 2019, nr 1(10), s. 36–42.

¹⁰ *Stosunek do uchodźców po atakach terrorystycznych w Paryżu*, Komunikat z Badań CBOS NR 172/2015, www.cbos.pl (16.12.2022).

¹¹ S. Łodziński, *Uchodźcy jako „społeczność podejrzana” (suspect community)...*, s. 41.

¹² Kwestia „paniki moralnej” może być dyskusyjna, ponieważ najprawdopodobniej jej pokłady uruchamiane są pod wpływem przekazów medialnych, ich brutalności. Zamachy terrorystyczne przeprowadzone w Paryżu, na Malcie i Tunezji charakteryzowały się nie tylko wysoką ilością ofiar, ale i „barbarią” w stosunku do ofiar. Tamże.

Zmiana wizerunku Czechenów wśród społeczeństwa polskiego

W kontekście analizy wizerunku uchodźcy i migranta warto przybliżyć przypadek mniejszości czecheńskiej. Jest on na tyle interesujący, ponieważ pokazuje zmianę wizerunku i sympatii danej społeczności pod wpływem bieżących wydarzeń i ich relacji telewizyjnych. Badania Daniela Boćkowskiego dotyczące potraktowania Czechenów jako *suspect community*¹³, pokazują kilka interesujących zależności z punktu widzenia prowadzonej analizy.

Generalnie, na początku I wojny czecheńskiej, społeczeństwo polskie wyrażało żywe zainteresowanie konfliktem. Potwierdziły to badania CBOS z 1996 roku. Poparcie Polaków dla walczących Czechenów w dużej mierze wynikało z solidarnej postawy wobec tych, którzy występują przeciwko kontroli Rosji, a wcześniej Związku Radzieckiego¹⁴. Sprawdzona zasada wróg mojego wroga jest moim przyjacielem potwierdziła się w przypadku relacji Polaków i Czechenów, aniżeli wcześniejsze związki historyczne z XIX wieku wskazywane przez Autora. Zmiana wizerunku w postrzeganiu Czechenów przez Polaków mogła rozpocząć się po atakach terrorystycznych na szpital w Budionnowsku w Rosji przeprowadzony przez Szamila Basajewa (komentanta polowego) w 1995 roku. W trakcie odbicia zakładników zginęło ich ponad 100. Rok później Salman Radujew zaatakował szpital w Kizlarze w Dagestanie. Zginęło wówczas 78 osób¹⁵. Przeczą temu jednak badania CBOS z 2000 r. Polacy nadal popierali mieszkańców Czeczeni, pomimo kolejnych zamachów, o które władze rosyjskie oskarżały ich (8 i 13 września 1999 r. Moskwa – zburzenie dwóch wielorodzinnych budynków, zginęło 200 osób, próba wysadzenia bloku w Riazaniu 22 września 1999 r., wybuch samochodu pułapki 4 września 1999 r. w Bujnasku w Dagestanie), czy próba powstania na Kaukazie państwa wahabickiego (kalifatu) w październiku 1999 roku. Wybuch II wojny czecheńskiej nadal podtrzymywał wsparcie Polaków dla wysiłków bojowników czecheńskich. Miało to swój realny wymiar w postaci zaangażowania polskiej Akcji Humanitarnej czy Lekarzy bez Granic. Jednakże

¹³ Autor wprowadza konceptualizację pojęcia „społeczności podejrzanej” na podstawie publikacji Paddiego Hillarda „Suspect community”, zaczerpniętą z badań Sławomira Łodzińskiego na temat polskiej opinii publicznej na temat udzielania pomocy uchodźcom. Tamże, s. 33.

¹⁴ Daniel Boćkowski jako dodatkowy argument sympatii pomiędzy Czechenami i Polakami podawał przykłady wspólnej walki narodowowyzwoleńczej, niezłomną postawę górali kaukaskich, czy odwołanie do wspólnych doświadczeń zesłań na Sybir. D. Boćkowski, *Społeczństwo polskie wobec diaspory czecheńskiej 1994–2020*, «Dzieje Najnowsze» 2020, nr 1, s. 337.

¹⁵ *Prokurator żąda dożywocia dla Radujewa*, 12.12.2001, https://www.rmfm24.pl/fakty/news-prokurator-zada-dozywocia-dla-radujewa,nld,223795#crp_state=1 (14.12.2022).

czynnikiem, który zmienił wizerunek, a zarazem postrzeganie Czeczenów w Polsce, był atak na *World Trade Center*¹⁶ z 11 września 2001 r. Permanentny przekaz telewizyjny zamachu na cały świat spowodował utrwalenie negatywnej postawy wobec bojowników islamskich.

W odpowiedzi na nowe zagrożenie prezydent George Bush ogłosił światową wojnę z terroryzmem, co szybko wykorzystała Rosja poprzez intensyfikację działań w Czeczeni. Atak bojowników czeczeńskich na teatr na Dubrowce (23–26 października 2002 r.), w szczególności transmisje telewizyjna, doprowadziły najprawdopodobniej do wzmocnienia negatywnej postawy wobec bojowników. W badaniach przeprowadzonych tydzień po ataku odsetek ankietowanych popierających stanowisko Czeczenów walczących o wolność zmniejszył się z 46% do 26%, natomiast połowa badanych nie odczuwała sympatii do żadnej ze stron konfliktu. Zdaniem 46% ankietowanych odpowiedzialność za konflikt na Kaukazie ponosiły obie strony. Kolejne pytania w ankiecie poruszyły problem słuszności użycia siły. 73% respondentów uznało, że szlachetne pobudki nie usprawiedliwiają przemocy. Kolejny atak terrorystyczny bojowników czeczeńskich na szkołę w Biesłanie 1–3 września 2004 r. bezpośredni przekaz telewizyjny, śmierć 300 zakładników, w zdecydowanej większości dzieci, ostatecznie doprowadziły do powstania negatywnego wizerunku bojownika czeczeńskiego. Nie ma badania CBOS polskiej opinii publicznej przeprowadzonego bezpośrednio po zamachach w Biesłanie. Jest natomiast sondaż przeprowadzony w 2005 roku dotyczący opinii na temat imigrantów i uchodźców. Wówczas już jedna trzecia ankietowanych była przeciwna przyjmowaniu do Polski uchodźców politycznych¹⁷.

Czynnikami, które wpłynęły na zmianę wizerunku Czeczenów wśród społeczeństwa polskiego były liczne transmisje telewizyjne ataku na WTC w 2001 r. Rozpowszechniły one kategorię fundamentalizmu islamskiego. Z kolei relacje telewizyjne z zamachów przeprowadzonych przez bojowników islamskich (Budionnowsk, Kizlar, Dubrowka, Biesłan) doprowadziły do powstania negatywnej postawy wobec walczących o wolność Czeczenów. Strategia walki ze światowym terroryzmem umożliwiła zaliczenie walki narodowo-wyzwoleńczej Czeczenów jako walki z fundamentalizmem islamskim, który jest zagrożeniem dla całego świata. *Casus* bojowników czeczeńskich pokazuje, że uwarunkowania międzynarodowe oraz narracja medialna powodują korzystny lub negatywny wizerunek danej społeczności, w przypadku Czeczenów był to

¹⁶ Liczne badania z tego okresu pokazują, iż atak WTC przewartościował postawy Polaków w wielu aspektach związanych z bezpieczeństwem, członkostwem w NATO, poparciem dla misji stabilizacyjnych.

¹⁷ D. Boćkowski, *Społeczeństwo polskie...*, s. 336–345.

negatywny wizerunek¹⁸. Przy zmianie wizerunku Czeczenów można już zauważyć pewną prawidłowość w przypadku społeczeństwa polskiego. Jeżeli chodzi o sympatię Polaków, jest ona wyrażana do narodów uciskanych, prześladowanych, w szczególności przez Rosję. Następuje niemalże proces utożsamiania z grupami prześladowanymi, w dużej mierze wynika to z uwarunkowań historycznych (zaborów, I i II wojny światowej, czasów PRL), poczucia wspólnoty mentalnej w sytuacji zagrożenia, ale i wsparcia dla tych, którzy występują przeciwko systemowi zagrażającemu istnieniu Polski (w przeszłości czy obecnie).

Zmiana wizerunku uchodźcy w migranta na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku

Badania Karoliny Bloch i zespołu badaczy¹⁹ dowiodły, iż ograniczenie dostępu dziennikarzy, działaczy organizacji non-profit, polityków lewicy i Koalicji Obywatelskiej zmieniło sposób relacjonowania wydarzeń z granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. Autorzy do badania wykorzystali okres ośmiu tygodni – cztery przed i cztery po wprowadzeniu na obszarze przygranicznym stanu wyjątkowego (2 września 2021 r.). Wykorzystano do analizy 238 artykułów z następujących portali internetowych – Interia, Onet i Wirtualna Polska. Zespół badawczy analizował dane w oparciu o następujące kategorie: określenia (jakie kategorie stosowano do opisu podmiotu), asocjacje (skojarzenia), opozycje (przedstawienie podobnych sytuacji) ekwiwalenty (ile razy dane słowo zostało użyte w odniesieniu do podmiotu), zarówno działania podmiotu, jak i wobec podmiotu (generalnie analiza treści poszczególnych artykułów). W przypadku trzech portali można zauważyć pewną prawidłowość. Przed 2 września najwięcej tekstów zostało opublikowanych przez dziennikarzy portali w oparciu o wypowiedzi Straży Granicznej, przedstawicieli ministrów i posłów (najczęściej Koalicji Obywatelskiej) oraz przedstawicieli organizacji non-profit. W drugim okresie największą grupę stanowiły wypowiedzi reprezentantów rządu, na drugim miejscu wypowiedzi Straży Granicznej, natomiast na końcu oryginalne wypowiedzi dziennikarzy. Wypowiedzi przedstawicieli sektora non-profit były marginalne. W opinii autorów wynikało to z ogranicze-

¹⁸ Więcej na temat tożsamości kulturowej uchodźców czeczeńskich można przeczytać A. Chrzanowska, *Tożsamość kulturowa uchodźców czeczeńskich*, [w:] A. Gutkowska (red.), *Uchodźcy w Polsce*, Warszawa 2007, s. 215–349.

¹⁹ Zespół badawczy składał się z: Karoliny Bloch, Magdaleny Cemały, Agaty Jankowskiej, Danieli Jaz, Łukasza Kulińskiego, Nel Makowskiej, Natalii Ołdakowskiej, Agnieszki Porębskiej, Anny Rutki, Adrianny Trusińskiej, Nicole Wieczorek. Badania zostały zrealizowane pod opieką merytoryczną Centrum Analiz Uniwersytetu Warszawskiego.

nia dostępu zarówno dla dziennikarzy, jaki reprezentantów fundacji dostępu do terenu przygranicznego.

Z punktu widzenia analizy kreacji wizerunku najbardziej interesujące są określenia i ekwiwalenty. Oddają one charakter procesu. Określenia w przypadku portalu Interia prezentują cechy demograficzne grupy uchodźców. Przed 2 września jako państwo pochodzenia migrantów był wskazywany Afganistan (38 wskazań) i Irak (39 wskazań). Natomiast po wprowadzeniu stanu wyjątkowego więcej wskazań było na Irak (27), Afganistan (9) i Syria (7). Kolejną cechą była płeć osób chcących przekroczyć granicę, przy czym przed 2 września to byli młodzi mężczyźni, wśród nich pojawiały się kobiety i dzieci, natomiast w późniejszych artykułach płeć jest wskazywana przy opisie konkretnych osób. Jeżeli chodzi o słowo „nielegalni” to pojawiło się ono 36 razy przed wprowadzeniem stanu wyjątkowego; po wprowadzeniu – 19 razy i występowało w korelacji z określeniem „imigranci”. Przed 2 września dziennikarze koncentrowali się w swym przekazie na „złym stanie zdrowia”, „potrzebie dostarczania leków”, określenia „dotyczącego cierpienia głodu i bezbronności”, „wykorzystywaniu przez A. Łukaszenkę”. Natomiast po 2 września głównym tematem była „śmierć na granicy”, ze „wskazaniem na wychłodzenie”, „osoby chore”, „biedne i wycieńczone”. Pokazywany był negatywny wizerunek grupy. Cytowani przedstawiciele rządu wskazywali na powiązania uchodźców z terrorystami, na przeszkolenie bojowe oraz związki z Federacją Rosyjską. Wspomniane były zaburzenia preferencji seksualnych. Osoby próbujące przekroczyć granicę były prezentowane jako grupa stanowiąca zagrożenie. Jako alternatywne skojarzenia wskazywano „wojnę hybrydową”, „prowokację Białorusi”, „nielegalną migrację i presję migracyjną”. Najczęściej przed, i po wprowadzeniu stanu wyjątkowego, używano słowa „migrant”, co prawda, jak Autorzy zaznaczyli, stosowano je zamiennie dla określenia badanego podmiotu w artykułach prasowych. Pojawiły się również sformułowania osoby, ludzie, grupa, obcokrajowcy²⁰.

Na portalu Onet były podobne określenia, jeśli chodzi o deskrypcją uchodźców. Przed 2 września byli to obywatele Afganistanu (20 wskazań), Iraku (11 wskazań) i innych państw Bliskiego Wschodu, podkreślano obecność kobiet i dzieci, „chorych potrzebujących wsparcia” i „azylu”. Po wprowadzeniu stanu wyjątkowego wskazywano na obywateli Iraku (27), Syrii (11), Afganistanu (8), podkreślano określenie „nielegalni”. Brakowało w przekazie sformułowań dotyczących obecności kobiet lub dzieci. Stan osób próbujących przekroczyć granicę był określany jako zły. Używano określeń „przestraszeni”, „zmęczeni”, „przemoknięci”, „zmarznięci”, dodatkowe informacje dotyczyły zakażeń na

²⁰ K. Bloch i in., *Uchodźca, czyli kto? Wizerunek uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w internetowych portalach informacyjnych – aspekty prawne i kryminologiczne*, «Biuletyn Kryminologiczny» 2021, nr 28, s. 19–56.

COVID-19. Oprócz wspomnianych asocjacji pojawiły się „push-backi”, „katastrofa humanitarna”. Jeżeli chodzi o portal Onet przed wprowadzeniem stanu wyjątkowego najwięcej określić miało słowo „uchodźca”, po wprowadzeniu stanu wyjątkowego percepcja zjawiska zmieniła się. Najczęściej używano określenia migranci w stosunku do grupy osób chcących przekroczyć granicę polsko-białoruską²¹.

Jeżeli chodzi o portal Wirtualna Polska przed wprowadzeniem stanu wyjątkowego Autorzy wspominają dziesięć krajów pochodzenia (w sumie 66 wystąpień), z czego najczęstsze to Afganistan (31 wskazań) oraz Irak (18 wskazań). W artykułach po 2 września pojawia się jedynie pięć krajów (11 wystąpień), najczęstszym jest Kongo (5), też razem z Rwandą (1) i Turcją (1). Po raz kolejny uwidoczniła się pewna tendencja przed 2 września. Liczne określenia wskazywały na płeć członków grupy. Prawie równie często uchodźcy byli kobietami, dziećmi i mężczyznami. W drugim okresie były tylko dwie wzmianki o kobietach. Warto zwrócić uwagę, że przed 2 września reprezentanci organizacji pozarządowych wskazywali na kobiety i dzieci, zaś przedstawiciele Straży Granicznej twierdzili, że wśród grup osób próbujących się przedostać przez granicę nie było dzieci. Kolejny aspekt dotyczył opisu złego stanu zdrowia uchodźców oraz braku dostępu do wody i pożywienia. Organizacje pozarządowe miały odmienne zdanie, aniżeli Straż Graniczna. Przed 2 września uchodźcy byli określani jako „osoby chore” lub „w złym stanie zdrowia”, nawet w „krytycznym stanie”. W artykułach po 2 września wystąpiły takie określenia, jak „umierają z wychłodzenia lub wyczerpania” czy „chorzy”. Pojawiły się określenia dotyczące badanej grupy jako „nielegalna” i „stwarzająca zagrożenie”. Jeżeli chodzi o określenie „nielegalny”, to przed 2 września było to jedyne negatywne określenie, to po 2 września okazało się, że takich negatywnych określeń jest więcej²².

Osoby przekraczające granicę do 2 września były łączone z „kryzysem na granicy”, „kryzysem migracyjnym” oraz prowokacjami prezydenta Białorusi. Po wprowadzeniu stanu wyjątkowego były kojarzone z terroryzmem czy formacjami zbrojnymi. Zaznaczyć trzeba, że w artykułach po 2 września niemalże wszystkie wzmianki są cytatami polityków Prawa i Sprawiedliwości oraz członków rządu²³.

Najbardziej interesujące z analizy zespołu Autorów wydaje się zestawienie dotyczące użycia poszczególnych określeń dotyczącego osób próbujących przekroczyć granicę. Przed wprowadzeniem stanu wyjątkowego dominowały w przypadku portalu Interia określenia: „migranci” (165 wskazań)

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże.

oraz „uchodźcy” (117 wskazań). W przypadku Onetu były to dwa określenia „uchodźcy” (121 wskazań) i „migranci” (117 wskazań). Natomiast w portalu Wirtualna Polska było to słowo „uchodźcy” (126 wskazań).

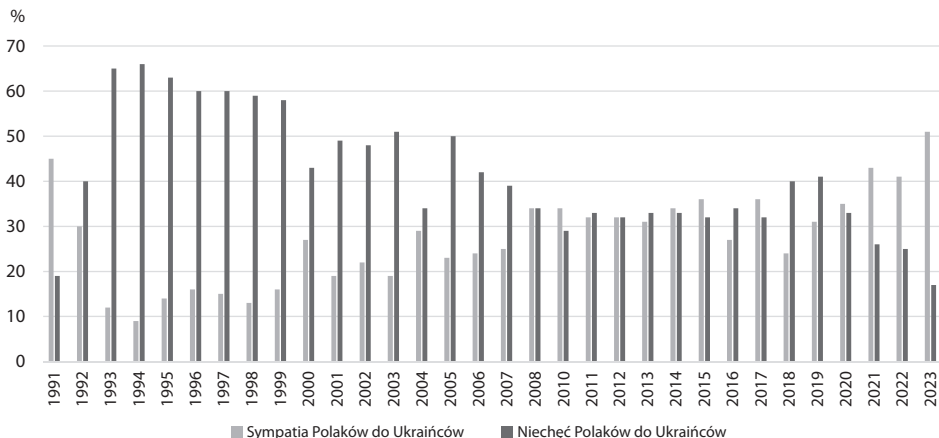
W procesie kreacji wizerunku nie mają dużego znaczenia definicje danych pojęć, lecz poszczególne konotacje słów i cechy, jakie są z nimi związane o charakterze pozytywnym lub negatywnym. W pierwszym badanym okresie osoby próbujące przekroczyć granicę były prezentowane przy użyciu określeń, które mogły wzbudzać pozytywne emocje i współczucie (obecność dzieci, kobiet, osoby przebywające w trudnej sytuacji). Samo określenie „uchodźcy” posiada odmienne semantyczne znaczenie od słowa „migrant”. Niesie ze sobą więcej ładunku emocjonalnego, mogącego wzbudzać sympatię opinii publicznej. Po wprowadzeniu stanu wyjątkowego następuje zmiana sposobu relacji z obszaru granicznego. Oprócz przedstawicieli rządu i Straży Granicznej pojawiają się również mieszkańcy tamtego regionu. W przypadku wszystkich portali dominuje określenie „migranci” (Interia – 72 wskazania), (Onet – 143 wskazań), (Wirtualna Polska – 58 wskazań). W sytuacji ograniczonej komunikacji, braku dostępu dziennikarzy do danego terytorium, relacje stały się bardziej tożsame z polityką komunikacyjną Straży Granicznej oraz przedstawicieli rządu. Badanie Autorów wykazało zmianę wizerunku z początkowo przychylnego w kontekście grupy uchodźców w wizerunek z konotacjami negatywnymi – grupa „nielegalnych migrantów”, budzących „zagrożenie”²⁴.

Zmiana wizerunku Ukraińców w Polsce

Stosunek do obywateli Ukrainy wyrażany przez społeczeństwo polskie nie zawsze był pozytywny. W relacjach polsko-ukraińskich silnie zakorzenione są stereotypy uwarunkowane historycznie. Czynnikiem oddziałującym na relacje jest postrzeganie Ukraińców w kontekście cywilizacji wschodniej, co wyrażało się w przeszłości w przynależności do ZSRR. Dodatkowo na stosunki między społeczeństwami rzutowała niewyjaśniona sprawa zbrodni popełnionych na Wołyniu w 1943 r.

²⁴ Tamże.

Wykres 2. Badania CBOS dotyczące sympatii i niechęci Polaków do Ukraińców (1991–2023)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Stosunek Polaków do innych państw*, Komunikat Badań CBOS BS/79/27/91, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych państw oraz wyobrażenia o uczuciach innych narodów do Polski*, Komunikat Badań CBOS BS/341/50/92, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodowości oraz wyobrażenia o ich stosunku do nas*, Komunikat Badań CBOS BS/134/11/93, www.cbos.pl (16.12.2022), *Nasz stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/160/142/94, www.cbos.pl (16.12.2022), *Inne narody – nasze sympatie i antypatie*, Komunikat Badań CBOS BS 124/105/95, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodowości*, Komunikat Badań CBOS BS 119/117/96, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek naszego społeczeństwa do innych nacji*, Komunikat Badań CBOS BS 135/135/97, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodowości*, Komunikat Badań CBOS BS 158/158/98, www.cbos.pl (16.12.2022), *Sympatia i niechęć do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS 173/99 www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków, Czechów, Węgrów i Litwinów do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS 165/2000, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS 165/2001, www.cbos.pl (16.12.2022), *Czy Polacy lubią inne narody?*, Komunikat Badań CBOS BS 165/2003, www.cbos.pl (16.12.2022), *Wpływ ostatnich wydarzeń na Ukrainie na stosunek Polaków do Ukraińców*, Komunikat Badań CBOS BS/190/2004, www.cbos.pl (16.12.2022), *Sympatia i niechęć do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/196/2005, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/148/2006, www.cbos.pl (16.12.2022), *Sympatia i niechęć do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/144/2007, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/193/2008, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/12/2010, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/13/2011, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/12/2012, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/20/2013, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 20/2014, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 14/2015, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 53/2016, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 21/2017, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 37/2018, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 17/2019, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 31/2020, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 30/2021, www.cbos.pl (16.12.2022), *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 21/2022, www.cbos.pl (16.12.2022), PAP, *CBOS: Najbardziej lubiane przez Polaków narody to Amerykanie, Włosi, Anglicy; największą niechęcią obdarzamy Rosjan*, 23.03.2023, <https://radio.opole.pl/104,686177,cbos-najbardziej-lubiane-przez-polakow-narody-to> (24.03.2023).

W badaniach przeprowadzonych na początku lat 90. XX w. przez CBOS można zauważyć wysoki stopień sympatii Polaków do Ukraińców na poziomie 45%, stopień niechęci wyrażony był na poziomie 19% w 1991 r.²⁵, natomiast w 1992 r. sympatia wyrażona była na poziomie 30%, przy negatywnym nastawieniu 40% respondentów²⁶. Natomiast już w badaniach w 1993 r. największą antypatię wyrażano do Ukraińców na poziomie 65%²⁷. Rok później w 1994 r. była ona na poziomie 66%²⁸, w 1995 r. na poziomie 63%²⁹, 1996 r. – 60%³⁰, w 1997 r. – 60%³¹, w 1998 r. – 59%³², 1999 r. – 58%³³, 2000 r. – 43%³⁴, 2001 r. – 49%³⁵, 2003 r. – 48%³⁶, w 2004 r. – 34%³⁷. Początkowy spadek sympatii społeczeństwa polskiego i wzrost niechęci do Ukraińców spowodowany był ich negatywnym wizerunkiem migrantów zarobkowych, sprzedających tanie produkty na targowiskach. Zauważalny był wzrost sympatii do Ukraińców do poziomu 29% w 2004 r. Spowodowane było to wyrazami poparcia dla „pomarańczowej rewolucji”. Szczególnie pozytywne emocje wyrażali ludzie młodzi. Natomiast sympatia do narodów jest uwarunkowana, jak to zostało powyżej zaznaczone, historycznymi stereotypami. Pierwszy ruch wolnościowy nie zmienił nastawienia polskiej opinii publicznej, lecz wskazał na pewne trendy zmiany³⁸. W 2005 r. zaobserwowano ponownie 50% wzrost niechęci – pomimo

²⁵ *Stosunek Polaków do innych państw*, Komunikat Badań CBOS BS/79/27/91, www.cbos.pl (16.12.2022).

²⁶ *Stosunek Polaków do innych państw oraz wyobrażenia o uczuciach innych narodów do Polski*, Komunikat Badań CBOS BS/341/50/92, www.cbos.pl (16.12.2022).

²⁷ *Stosunek Polaków do innych narodowości oraz wyobrażenia o ich stosunku do nas*, Komunikat Badań CBOS BS/134/11/93, www.cbos.pl (16.12.2022).

²⁸ *Nasz stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/160/142/94, www.cbos.pl (16.12.2022).

²⁹ *Inne narody – nasze sympatie i antypatie*, Komunikat Badań CBOS BS 124/105/95, www.cbos.pl (16.12.2022).

³⁰ *Stosunek Polaków do innych narodowości*, Komunikat Badań CBOS BS 119/117/96, www.cbos.pl (16.12.2022).

³¹ *Stosunek naszego społeczeństwa do innych nacji*, Komunikat Badań CBOS BS 135/135/97, www.cbos.pl (16.12.2022).

³² *Stosunek Polaków do innych narodowości*, Komunikat Badań CBOS BS 158/158/98, www.cbos.pl (16.12.2022).

³³ *Sympatia i niechęć do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS 173/99, www.cbos.pl (16.12.2022).

³⁴ *Stosunek Polaków, Czechów, Węgrów i Litwinów do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS 165/2000, www.cbos.pl (16.12.2022).

³⁵ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS 165/2001, www.cbos.pl (16.12.2022).

³⁶ *Czy Polacy lubią inne narody?*, Komunikat Badań CBOS BS 165/2003, www.cbos.pl (16.12.2022).

³⁷ *Wpływ ostatnich wydarzeń na Ukrainie na stosunek Polaków do Ukraińców*, Komunikat Badań CBOS BS/190/2004, www.cbos.pl (16.12.2022).

³⁸ Tamże.

sympatii dla dążeń wolnościowych Ukraińców³⁹. Kolejne lata wyrażały mniej więcej ten sam poziom niechęci: 42% w 2006 r.⁴⁰, 39% w 2007 r.⁴¹ Natomiast 2008 r. jest rokiem przełomowym, po raz pierwszy sympatia w wartości 34%, przeważała niechęć 31%. Kolejną daną, która może wesprzeć tezę, iż społeczeństwo polskie popiera ruchy wolnościowe i sympatyzuje z walką wyzwolenczą przeciwko systemom autokratycznym jest wskazanie na rosyjski atak na Gruzję w 2008 r., który wyraził poparcie Polaków dla Gruzinów na poziomie 27% oraz wzrost do 35% dla obywateli Ukrainy⁴². W 2010 r. można było zaobserwować poziom sympatii na poziomie 34%, natomiast niechęci – 29%⁴³. Lata 2011–2013 charakteryzują się niemalże stałym poziomem sympatii i niechęci. W 2011 r. niechęć dotyczyła 33% ankietowanych, poparcie 32%⁴⁴. W 2012 r. poparcie i niechęć były na tym samym poziomie – 32%⁴⁵, natomiast w 2013 r. sympatia liczyła 34%, a 33% – niechęć respondentów⁴⁶. W 2014 r. poparcie wynosiło 34%, natomiast niechęć wyrażało 33% ankietowanych⁴⁷. Warto pochylić się nad sytuacją obywateli Ukrainy. Rok 2014 był przełomowy, jeśli chodziło o wzrost liczby obywateli Ukrainy na polskim rynku pracy. Przyczyny takiej sytuacji wynikały z pogarszającej się sytuacji ekonomicznej państwa (brak pracy i niskie zarobki), ale i konfliktu zbrojnego, który wybuchł we wschodniej części kraju. Zmieniła się struktura migracji. Do Polski znacznie częściej zaczęli przyjeżdżać mężczyźni. Większy był udział osób ze wschodniej części Ukrainy. Dominowały osoby młode (średnia 32,8 lat) oraz osoby bezdzietne, co mogło prowadzić do sytuacji, iż część osób nie będzie chciała powrócić na Ukrainę, lecz będzie chciała pozostać w Polsce lub migrować do innych państw Unii

³⁹ *Sympatia i niechęć do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/196/2005, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴⁰ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/148/2006, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴¹ *Sympatia i niechęć do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/144/2007, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴² *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/193/2008, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴³ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/12/2010, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴⁴ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/13/2011, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴⁵ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/12/2012, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴⁶ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS BS/20/2013, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴⁷ *Stosunek Polaków do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 20/2014, www.cbos.pl (16.12.2022).

Europejskiej i nie tylko. Średnia pobytu migranta z Ukrainy miała charakter krótkookresowy i cyrkulacyjny około 5 miesięcy⁴⁸.

Kolejne badania CBOS w 2015 r. wyrażały sympatię społeczeństwa polskiego do Ukraińców na poziomie 36%, natomiast niechęć była na poziomie 32%⁴⁹. Badania z 2016 r. wskazywały na sympatię w zakresie 27%, natomiast niechęć wynosiła 34% respondentów⁵⁰. Ankiety przeprowadzone w 2017 r. wskazywały na sympatię na poziomie 36%, natomiast niechęć na poziomie 32%⁵¹. W 2018 r. nastąpił wyraźny spadek sympatii do Ukraińców do 24%, natomiast wzrost niechęci do 40%. Była to tendencja widoczna przy wszystkich badanych postawach społeczeństwa polskiego na temat stosunku do innych narodów⁵². W 2019 r. sympatia wzrosła do obywateli Ukrainy do 31%, natomiast niechęć utrzymała się na poziomie 41%⁵³. W 2020 r. ponownie sympatia do Ukraińców wzrosła do poziomu 35% oraz zaczęła przeważać nad niechęcią – 33%⁵⁴. W 2021 r. badaniach poziom sympatii społeczeństwa polskiego do obywateli Ukrainy wzrósł do poziomu 43%, natomiast poziom niechęci spadł do 26%. Można to tłumaczyć większym poczuciem solidarności oraz postawami współczucia w obliczu pandemii COVID-19⁵⁵. Badanie w 2022 roku zostało przeprowadzone przed wybuchem wojny 24 lutego 2022 r. w Ukrainie. Poziom sympatii Polaków do Ukraińców wyrażał się na poziomie 41%, natomiast poziom niechęci na poziomie 25%⁵⁶. Z kolei badanie z 2023 r. zawiera poziom sympatii Polaków do Ukraińców na poziomie 51%, natomiast niechęci na poziomie 17%⁵⁷.

⁴⁸ Departament Statystyki NBP, *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania w 2015 r.*, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/migracyjne/migracyjne.html>, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁴⁹ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 14/2015, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵⁰ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 53/2016, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵¹ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 21/2017, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵² *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 37/2018, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵³ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 17/2019, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵⁴ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 31/2020, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵⁵ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 30/2021, www.cbos.pl (16.12.2022).

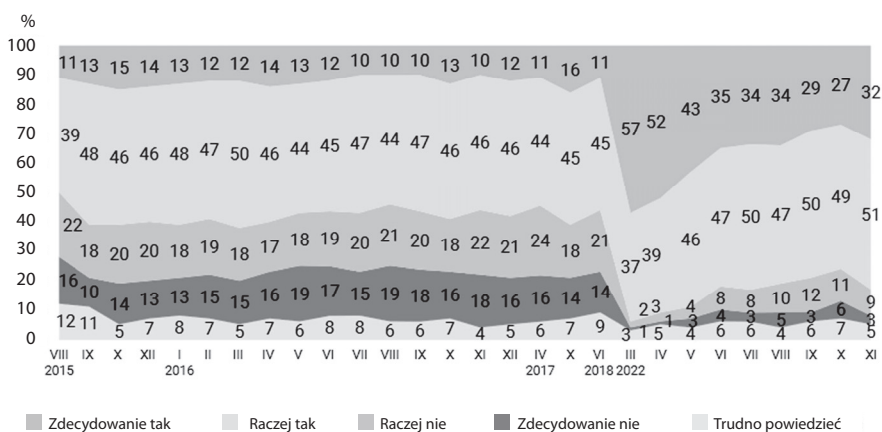
⁵⁶ *Stosunek do innych narodów*, Komunikat Badań CBOS NR 21/2022, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵⁷ PAP, CBOS: *Najbardziej lubiane przez Polaków narody to Amerykanie, Włosi, Anglicy; największą niechęcią obdarzamy Rosjan*, 23.03.2023, <https://radio.opole.pl/104,686177,cbos-najbardziej-lubiane-przez-polakow-narody-to> (24.03.2023).

Zmienną, która przewartościowała postawy, sposoby myślenia na temat obywateli Ukrainy był wybuch wojny w Ukrainie. Pokazuje to kilka danych, przede wszystkim poparcie dla przyjmowania uchodźców z Ukrainy wyrażone w 94% odpowiedzi respondentów, 68% ankietowanych twierdziło, iż pomaga finansowo lub materialnie uchodźcom z Ukrainy. Ankietowani wskazywali wojnę w Ukrainie jako zagrożenie bezpieczeństwa Polski (85% wskazań), Europy (84% wskazań) i świata (75% wskazań). Dodatkowo wzrosła aproba dla uczestnictwa Ukrainy w strukturach Paktu Północnoatlantyckiego (58% popierało inicjatywę, natomiast kolejne 30% ankietowanych również popiera, ale uważa, że nie należy się z tym spieszyć) i Unii Europejskiej (60% respondentów, że jak najszybciej powinna się stać członkiem, natomiast 30% ankietowanych również popiera, ale uważa że nie należy się z tym spieszyć)⁵⁸. Fala entuzjazmu wyrażona w postawach społeczeństwa polskiego dotycząca wsparcia dla uchodźców z Ukrainy przeniosła się na wyrażenie ściślejszej współpracy po zakończeniu wojny. Około 74% respondentów wyraziło poparcie dla idei współpracy polityczno-ekonomicznej pomiędzy dwoma krajami po zakończeniu wojny⁵⁹.

Wykres 3. Odpowiedź na pytanie w ankiecie CBOS dotyczącej przyjmowania przez Polskę ukraińskich uchodźców z terenów objętych konfliktem

Źródło: *Polacy o wojnie na Ukrainie i pomocy dla uchodźców*, Komunikat Badań CBOS NR 152/2022, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵⁸ Zdecydowano się na podanie danych z pierwszego sondażu na ten temat, ponieważ dane procentowe w niewielkim stopniu zmieniały się na przestrzeni 9 miesięcy (4–5%). *Polacy wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, Komunikat Badań CBOS NR 38/2022, www.cbos.pl (16.12.2022).

⁵⁹ *Polacy w obliczu wojny na Ukrainie*, Komunikat Badań CBOS NR 86/2022, www.cbos.pl (16.12.2022).

Powyższy wykres wskazuje na pewną prawidłowość: społeczeństwo polskie w odmienny sposób ustosunkowywało się do uchodźców z Bliskiego Wschodu i Afryki, których generalnie traktowało jako zagrożenie, co już wcześniej zostało wspomniane, natomiast akceptowało obecność i pomoc uchodźcom z Ukrainy. Należy podkreślić, iż nigdy nie była to pomoc bezwarunkowa (zazwyczaj na określony czas i ograniczone finansowanie). Zależność ta uwarunkowana była bliskością kulturową oraz geopolityczną⁶⁰. Analiza powyższego wskazuje, iż to bezapelacyjnie wybuch pełnoskalowego konfliktu na Ukrainie przyczynił się do całkowitej akceptacji uchodźców z Ukrainy (dane z 3 marca 2022 r.).

Podsumowanie

Zmiana wizerunku danej społeczności czy grupy narodowościowej może występować przy intensywnym negatywnym przekazie medialnym na temat danego podmiotu. Tego typu zależność można zaobserwować w analizowanych trzech przypadkach. W przypadku wizerunku Czeczenów można zauważyć pewną prawidłowość w przypadku społeczeństwa polskiego, które wyraża solidarną postawę do narodów uciskanych, prześladowanych w szczególności przez Rosję (zasada wspólnego wroga). Generalnie transformacja wizerunku Czeczenów nastąpiła pod wpływem uwarunkowań międzynarodowych – rozpoczęcia wojny z terroryzmem i zagrożenia bezpieczeństwa fundamentalizmem islamskim.

Analizowany kryzys na granicy polsko-białoruskiej w 2021 r. zmienił swój charakter z początkowo prezentowanego jako kryzys uchodźczy w kryzys migracyjny. Czynniki, które się do tego przyczyniły były pochodną wprowadzenia stanu wyjątkowego na terenach przygranicznych 2 września 2021 r. Spowodowały one zmianę sposobu informowania na temat sytuacji na granicy. Przyczyniły się do tego korekty źródła informowania na temat wydarzeń z organizacji pozarządowych, szeroko rozumianej opozycji na Straż Graniczną, przedstawicieli rządu, mieszkańców terenów przygranicznych. Brak dostępu mediów na tereny przygraniczne sprzyjał kontrolowanemu przez rząd przepływowi informacji, co wpłynęło w znaczący sposób na zmianę narracji nt. osób przekraczających granicę z „uchodźców” na „migrantów”. Zmiana semantyczna, dodanie słowa „zagrożenie” i „nielegalny” przyczyniło się do utrwalenia negatywnego wizerunku „migrantów” – osób przekraczających granicę polsko-białoruską granicę w 2021 r. W procesie kreacji wizerunku nie mają dużego

⁶⁰ Por. S. Łobodziński, *Uchodźcy jako „społeczność podejrzana”...*, s. 46–46 i n., oraz *Polacy o wojnie na Ukrainie i pomocy dla uchodźców...*, www.cbos.pl (16.12.2022).

znaczenia definicje danych pojęć, lecz poszczególne konotacje słów i cechy, jakie są z nimi związane o charakterze pozytywnym lub negatywnym.

Zmiana wizerunku Ukraińców wśród polskiej opinii publicznej jest uwarunkowana solidarną postawą wobec wspólnego historycznego adwersarza na arenie międzynarodowej – potwierdzają to dane z sondaży z 1991, 2004, 2014, 2021 oraz 2022 roku, kiedy poczucie sympatii do Ukraińców było najwyższe. W 1991 roku nastąpił rozpad Związku Sowieckiego, poszczególne republiki stały się suwerennymi podmiotami na arenie międzynarodowej. Polacy zawsze wyrażali swoje poparcie dla ruchów wolnościowych, mieli pozytywny wizerunek do narodów walczących o niepodległość. Lata 2004 i 2014 to symbole zrywów narodowych Ukraińców, próby europeizacji kraju, wprowadzania reform, ale i początku wewnętrznych konfliktów politycznych i militarnych. Ukraińcy od 2014 r. stawali się stopniowo grupą uchodźców, do tej grupy zaliczano osoby ze wschodnich terenów, natomiast po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji na Ukrainę, ci którzy przybyli na teren Polski mieli zagwarantowane określone prawa przysługujące uchodźcom. Wizerunek Ukraińców w Polsce bardzo szybko uległ zmianie. Upraszczając analizę, przykładowy Ukrainiec z migranta konkurującego na rynku pracy, stał się uchodźcą, któremu należy okazać wsparcie w potrzebie. Duży wpływ na taką postawę miało polskie poczucie solidarności wyrażane w trudnych momentach w historii, warto odwołać się do „festiwalu” Solidarności w 1980 roku, wizyt papieża Jana Pawła II w Polsce, żałoby narodowej po śmierci papieża Jana Pawła II oraz po katastrofie smoleńskiej, a także samopomocy w trakcie pandemii COVID-19. Kolejnym czynnikiem, który sprzyjał zbudowaniu pozytywnego wizerunku ukraińskich uchodźców był wspólny wróg na arenie międzynarodowej. Zagrożenie wojną tworzyło identyfikację z narodem ukraińskim.

Czynnikami oddziałyującymi na zmianę wizerunku narodu ukraińskiego w Polsce była bliskość kulturowa i geopolityczna, poczucie wspólnoty danego regionu. Na akceptację i pozytywny wizerunek Ukraińców w Polsce wpłynęły brak poczucia zagrożenia z ich strony, ponieważ w przeważającej liczbie były to kobiety i dzieci, oczekujące pomocy i wsparcia⁶¹. Sympatia, otwartość na

⁶¹ Narodowy Bank Polski przeprowadził badanie ankietowe na próbie 3165 dorosłych uchodźców z Ukrainy (osób, które przyjechały do Polski po 24.02.2022 r.), grupa badana to obywatele Ukrainy ze wszystkich regionów, dobrze skomunikowanych z Polską. Na przełomie kwietnia i maja 2022 r. przebywało w Polsce około 1,5 miliona uchodźców z Ukrainy. Kobiety dominowały wśród uchodźców z Ukrainy, z których ponad 60% przyjechało razem z dziećmi, najczęściej z jednym lub dwoma. Niemalże 24% kobiet przyjechało samotnie, przede wszystkim są to osoby poniżej 29. roku życia i powyżej 60. roku życia. 50% uchodźców posiadało wyższe wykształcenie. Uchodźcy z Ukrainy byli bardzo aktywni na rynku pracy – około 30% z nich już pracowało lub miało załatwioną pracę, a ok. 50% jej poszukiwało, w tym bardzo często na część etatu ze względu na zajmowanie się dziećmi. Kolejną charakterystyką uchodźców było, iż pomimo dużej

pomoc Ukraińcom, otworzenie drzwi własnych domów na przyjęcie uchodźców, współczucie w imię chrześcijańskich zasad doprowadziły do zmiany wizerunku społeczeństwa polskiego z ksenofobicznego na otwarte, gotowe wesprzeć swoich sąsiadów w potrzebie tak, jak w historii wcześniej przyjmowano Polaków w Iranie, Indiach i innych miejscach na świecie.

W przypadku wizerunku narodu ukraińskiego zmiana nastąpiła pod wpływem uwarunkowań międzynarodowych – pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę, ale i permanentnego przekazu medialnego z granicy polsko-ukraińskiej. Obrazy ukraińskich uchodźców w polskich mediach budziły pozytywne emocje, ponieważ w kadrach telewizyjnych dominowały kobiety, dzieci i osoby starsze, co wpisywało się w przekaz ataku na bezbronnych ludzi, w konsekwencji działań wojennych pozbawionych domu i środków do życia. Do budowy pozytywnego wizerunku Ukraińców przyczyniły się liczne programy w telewizji publicznej, relacje z wspólnie przeżytych Świąt Wielkanocnych w obu obrzędach. Po roku trwania wojny sympatia Polaków do Ukraińców nadal utrzymuje się na wysokim poziomie, jednak pojawiają się pierwsze rysy w badaniach porównawczych przeprowadzonych na przestrzeni ostatniego roku⁶².

Bibliografia

- Bloch K. i in., *Uchodźca, czyli kto? Wizerunek uchodźców na granicy polsko-białoruskiej w internetowych portalach informacyjnych – aspekty prawne i kryminologiczne*, «Biuletyn Kryminologiczny» 2021, nr 28.
- Boćkowski D., *Spółczesność polskie wobec diaspory czeczeńskiej 1994–2020*, «Dzieje Najnowsze» 2020, nr 1.
- Chrzanowska A., *Tożsamość kulturowa uchodźców czeczeńskich*, [w:] A. Gutkowska (red.), *Uchodźcy w Polsce*, Warszawa 2007.
- Kacprzak I., *Zmienia się nastawienie Polaków do Uchodźców z Ukrainy*, 9.02.2023, www.rp.pl (20.02.2023).
- Łodziński S., *Uchodźcy jako „społeczność podejrzana” (suspect community). Polska opinia publiczna wobec udzielania pomocy uchodźcom w okresie maj 2015 – czerwiec 2018*, «Studia Socjologiczno-Polityczne» 2019, nr 1(10).

wcześniejszej migracji zarobkowej do Polski, ponad 50% uchodźców nie miało ani kontaktu z Polską, ani z osobami, które odwiedziły nasz kraj. Około 30% uchodźców przebywających w Polsce przekazuje pomoc rzeczową lub finansową rodzinie lub organizacjom humanitarnym na Ukrainie. Jest to szczególnie częste wśród uchodźców mających pracę (44%). Mężczyźni oraz ludzie młodzi są zainteresowani pozostaniem w Polsce na stałe. Do powrotu częściej skłaniają się samotne kobiety z dziećmi, osoby z wyższym wykształceniem, które mogą mieć problemy ze znalezieniem pracy w Polsce. Około 5% uchodźców zakłada wyjazd z Polski do innego kraju. Departament Statystyki NBP, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce*, 29.07.2022, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/migracyjne/migracyjne.html> (20.12.2022).

⁶² I. Kacprzak, *Zmienia się nastawienie Polaków do Uchodźców z Ukrainy*, 9.02.2023, www.rp.pl (20.02.2023).